גננת המאכילה ילדים מאוכל שמביאים מביתם (סימן יד)

גננת המאכילה ילדים מאוכל שמביאים מביתם

"ספיה" לקטן, בדבר שאין בו איסור לדעת אביו של הקטן

פעמים רבות גננות שומרות תורה ומצוות, נתקלות בשאלה, האם מותר להן להאכיל את הילדים הבאים לגן באוכל שהם מביאים מביתם, אשר יתכן ואינו כשר או שאינו כשר בכשרות מהודרת.

שאלה זו נשאלת במיוחד בישראל, שיש מערכות כשרות שונות, האם מותר להאכיל קטן אוכל הנחשב בעיני הגננת כאוכל "לא כשר". וביתר שאת בשנת השמיטה, כאשר יש המסתמכים על "היתר מכירה", ויש לדון האם לגננת שאינה מסתמכת על ה"היתר" [ולדעתה אסור לאכול מפירות וירקות שגדלו באדמות שנמכרו בשביעית לנכרי], אסור להאכיל ילדים המביאים מביתם פירות או ירקות אלו, מכיון שלדעתה אוכל זה אסור, ועל כן אסור לה "לספות" לקטן אוכל זה. לבירור הדברים יש לעיין האם יש איסור "ספיה" לקטן:

[א] **באיסור** מדרבנן.

[ב] **בגזירה** דרבנן.

[ג] בדברים **שנחלקו הפוסקים** אם נאסרו.

[ד] במה שנאסר משום **חומרא**.

"ספיה" באיסור דרבנן

א. במסכת יבמות (קיד, א) דרשו חז"ל את הפסוק (ויקרא יא, מב) "לֹא תֹאכְלוּם כִּי שֶׁקֶץ הֵם - לא תאכילום, להזהיר הגדולים על הקטנים**, דלא ליספו ליה בידים**". ואת הפסוק (שם יז, יב) "כָּל נֶפֶשׁ מִכֶּם לֹא תֹאכַל דָּם [קרא יתירה הוא, דהא כתיבי אזהרות הרבה גבי דם, רש"י] - להזהיר הגדולים על הקטנים**, דלא ליספו ליה בידים**". ואת הפסוק (שם כא, א) "אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן **וְאָמַרְתָּ** אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו [שתי אמירות הללו למה, רש"י] - להזהיר הגדולים על הקטנים**, דלא ליטמו להו בידים**". ומבואר בדברי הגמרא שאסור "לספות" לקטן בידים מאכל אסור, אך לא נתפרש האם איסור ספיה נאמר רק בדבר שאסור מהתורה, או גם דבר שאסור מדרבנן, ונחלקו הפוסקים בדין זה.

הרשב"א (יבמות שם) כתב: "כיון דקיימא לן דאף בשל תורה אין בית דין מצווים להפרישו, בשל דבריהם מחתין [יורדים] בו דרגא אחת יותר, **ומתירים בו אפילו לומר לו לאכול**, דלא העמידו דבריהם ז"ל אלא אצל גדולים שבישראל ולא אצל קטניהם". לדעת הרשב"א איסור ספיה לקטן נאמר רק בדבר שאיסורו מהתורה ולא בדברים שנאסרו מדרבנן, כי חכמים אסרו את מה שאסרו רק על גדולים ולא על קטנים.

אולם לדעת הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פי"ז הכ"ז) איסור ספיה לקטן נאמר גם בדבר שאיסורו מדרבנן: "קטן שאכל אחד ממאכלות אסורות או שעשה מלאכה בשבת, אין בית דין מצווין עליו להפרישו לפי שאינו בן דעת. במה דברים אמורים בשעשה מעצמו, אבל **להאכילו בידים אסור, ואפילו דברים**

גננת המאכילה ילדים מאוכל שמביאים מביתם (סימן יד)

שאיסורן מדברי סופרים". וכתב הלחם משנה: "וסובר רבינו **שאפילו בדבר דרבנן** לא ליספו ליה בידים".

שיטה שלישית, מבוארת בדברי הריטב"א (יבמות שם) שכתב: "**דבאיסורים של דבריהם** נחתינן להו חדא דרגא ומאכילין אותו בידים **בקטן שלא הגיע לחינוך**". לדעת הריטב"א נאמר רק כאשר הקטן הגיע לגיל חינוך, אבל כל זמן שלא הגיע לגיל חינוך אסור לספותו איסור דאורייתא אך מותר לספותו באיסור דרבנן.

ב. להלכה נפסק בשו"ע (או"ח סימן שמג סע' א) כשיטת הרמב"ם: "ולהאכילו בידים **אסור אפילו דברים שאסורים מדברי סופרים**". וכתב המשנה ברורה (ס"ק ד) "אסור לכל אדם, **ואפילו התינוק אינו בר הבנה כלל**". והוסיף: "ולכן אסור ליתן לתינוק דבר מאכל של איסור אפילו לשחוק בו שמא יאכלנו דהוי כמאכילו בידים".

אולם הביאור הלכה (ד"ה מדברי סופרים) כתב: "ודעת הרשב"א והר"ן **דאם התינוק צריך לכך**, **מותר אפילו לספות לו בידים דבר שהוא אסור מדרבנן,** אך המחבר סתם לדינא כדעת החולקים עליהם ואוסרים בכל גווני. וכתב בתשובת רבי עקיבא אייגר, על דבר טלטול הספרים לבית הכנסת במקום שאין עירוב על ידי תינוק, אי יש לסמוך בזה על הרשב"א דאיסור דרבנן ספינן ליה בידים. והשיב דזה אינו, דהא הר"ן כתב להדיא דאף להרשב"א ספינן ליה **רק לצרכו** ולא לצרכנו, ואדרבה מחינן בידיה, ויש תקנה ליתן להתינוק חומש וסידור שישא לבית הכנסת לצורך עצמו להתפלל ולשמוע קריאת התורה, וממילא יצטרף הגדול עמו להתפלל יחד".

ומבואר איפוא בדברי רע"א והביאור הלכה, שמותר לספות לקטן איסור דרבנן בדבר שהוא "צורך הקטן".

ג. ונראה לבאר את יסוד מחלוקת הרמב"ם והרשב"א, על פי חקירת האחרונים, האם קטן אינו בתורת חיוב מצוות, או שהוא בתורת החיוב אלא שלא נענש עליהם.

בשו"ת מחנה חיים (אבן העזר ח"ב סימן לד) הסתפק האם קטנים "גם הם בני ישראל אשר עליהם דבר ה' לקדשם בתרי"ג מצות, כי הם זרע האבות אשר נתקדשו בהר סיני לעם סגולה ועבדי ה', **רק ע"י שאין שכלם שלם**, כי חרש שוטה וקטן **אין להם דעת שלמה**, המה **כאנוסים שלא יכלו לעשות מצוה** כדת, וגם לא יענשו אם עוברים עבירה ואין משלמים אם הזיקו, כי אונס רחמנא פטריה ואין לך אונס גדול מזה, מי שאין דעתו שלם הוא אונס בכל אשר הוא עושה. או נימא בהיפוך, דהקב"ה אשר נתן התורה לא דיבר רק עם בני דעת שלמה, עליהם צוה מצות עשה ועליהם הזהיר ממצות לא תעשה, **אבל לחסרי דעת לא הטיל כלל מתרי"ג מצות**, כי המה חיות בצורת אדם, אבל אינם באמת בני אדם, כי מה יתרון לאדם מן הבהמה רק שלימות השכל והדעת, וחרש ושוטה וקטן אין שכלם שלם, ולא נצטוו מפי הקב"ה מאומה".

ומדברי האחרונים נראה שנחלקו בזה.

הפרי מגדים (פתיחה כוללת אות ט) כתב: "**קטן פטור מכל מצות התורה**, ומכל מקום אביו מצוה

גננת המאכילה ילדים מאוכל שמביאים מביתם (סימן יד)

להפרישו". וביאר זאת (אות יג) כי "חרש שוטה וקטן יש להם מעשה ואין להם מחשבה, ומכל מקום שמעינן דחרש שוטה **וקטן אין להם מחשבה לקולא ולחומרא,** ואפילו קטן ושוטה שדיברו לאו כלום הוא אף לחומרא". ומבואר בדבריו שקטן כלל אינו בתורת חיובים במצוות. וכן משמע מדברי רבי עקיבא אייגר (שו"ת תנינא סימן קלד), שתמה "אמאי בקטן אין מצווים בית דין להפרישו, הא הקטן מקרי מזיד יותר, אלא דחס רחמנא עליו שלא לענוש אותו, אבל מכל מקום יהיה חיוב להפרישו". ומחמת תמיהה זו כתב: "דעל כרחך דחס רחמנא עליה, היינו דהתורה חסה עליו **ולא רמי עליו מצות וחיובים,** ואם רואים שהקטן רוצה לעבוד עבודה זרה, אין מחוייבים להפרישו, **דלא אזהר רחמנא כלל לקטן**". ומשמע מדבריו שקטן כלל אינו בתורת חיובים במצוות.

ברם המנחת חינוך (מצוה יז אות יד) נקט שקטן ישנו בתורת החיוב במצוות אלא שהתורה לא הזהירה והענישה אותו על עבירות: "אף דקטן אין מוזהר על מילת עבדים דלאו בני מצות הוא, מכל מקום נראה **דבאמת קטן בן מצות, רק דלא שייך לומר דהתורה הזהירה אותו, דלאו בן דעה הוא, אבל באמת חייב במצות.** והא ראיה, דאסור להאכיל לחש"ו איסור בידים, וגם יש דעה בגמרא דקטן אוכל נבלות בית דין מצווים להפרישו". וכדבריו כתב האדר"ת (קונטרס כללי המצוות, חינוך לקטן אות ב) "קטן **ישנו** בכלל איסורים **ובן מצוה הוא,** רק דלא שייך לומר דהתורה הזהירה אותו אחרי שאינו בר דעת, **אבל באמת חייב במצוות.** וראיה, דאסור להאכיל לו איסור בידיים, ולחד מאן דאמר קטן אוכל נבילות מצווין בית דין להפרישו, וגם חרש ושוטה כמו קטן לענין זה".

ועל פי זה נראה כי הרמב"ם סבר שקטן נמצא **בתורת החיוב במצוות אלא שלא נענש עליהם**, וכפי שמשמע מדבריו בהלכות שגגות (פ"ט ה"ג) "בן תשע שנים ויום אחד שבא על שפחה חרופה, היא לוקה **והוא מביא קרבן**", שמאחר והקטן בתורת החיוב במצוות צריך הוא כפרה על מעשיו. ולכן לדעת הרמב"ם אפילו באיסור דרבנן יש איסור ספיה לקטן, היות והקטן נמצא בתורת החיוב במצוות אלא שלא נענש עליהם.

אולם הרשב"א סבר כי **קטן אינו בתורת חיוב מצוות**, ולכן רק באיסור דאורייתא החמירו לאסור לספותו לקטן ולא באיסור דרבנן.

• • •

איסור "ספיה" בגזירה דרבנן

ד. במסכת שבת (קלט, א) הובאה מחלוקת רבי טרפון וחכמים האם יש איסור כלאים בזריעת ירק בכרם, ונפסק להלכה "שכל המיקל בארץ [ישראל] הלכה כמותו בחוץ לארץ". מכיון שבחו"ל איסור כלאים מדרבנן, הולכים שם אחר דעת המיקל, ולכן אין להחמיר ולאסור זריעת ירקות בכרם בחו"ל. ובהמשך הסוגיא מובא כי "רב משרשיא יהיב ליה פרוטה לתינוק נכרי וזרע ליה". ופירש רש"י: "קסבר בחוץ לארץ שרי, ומיהו כל כמה דאפשר משני שלא ילמוד להקל". כלומר, רב משרשיא נתן פרוטה לנכרי קטן כדי שיזרע עבורו כישות [צמח הגדל על ענפי שיחים] בכרם, מכיון שסבר שאמנם מעיקר הדין יש להקל בחו"ל

גננת המאכילה ילדים מאוכל שמביאים מביתם (סימן יד)

כדעת רבי טרפון שאין כלאים בכרם, אך סבר שיש לשנות ככל האפשר, כדי שלא ילמדו להקל במינים אחרים האסורים מעיקר הדין. והקשו בגמרא: "וליתן ליה לתינוק ישראל" - מדוע רב משרשיא לא נתן פרוטה לתינוק ישראל שיזרע את הכישות עבורו. ותירצו: "אתי למסרך". הקטן [הישראל] עלול להיגרר לזרוע כישות בכרם גם כשיגדל, ולא ידע שאע"פ שהקלו לזרוע על ידו בקטנותו [כיון שמותר מעיקר הדין בחו"ל], ולכן אין לתת לו לזרוע בקטנותו.

וכתב המאירי (בית הבחירה, שם) "וליתיב ליה לתינוק ישראל, שהרי קטן אוכל נבלות אין בית דין מצווים להפרישו. ואף על פי שמכל מקום אין מאכילים אותו בידים, **בזו ראוי להקל שאף בגדול אין עיקר האיסור אלא מגזרת מין אחר**". מדבריו אלו משמע שבדבר שהוא גזירה, אין איסור אף להאכילו בידיים. וכן מבואר בדברי הפרי מגדים (או"ח סימן שא אשל אברהם ס"ק לב) שכתב בתוך דבריו כי במקום שהאיסור אינו אלא "גזירה, לא הוה כמאכילו בידים".

וכן הביא בספר הקטן בהלכה (פרק ה סע' ב) "יש מתירים להאכיל קטן דבר אסור משום גזירה", ולאחר שציין לדברי המאירי והפמ"ג, כתב: "ובישועת יעקב כתב כן להלכה, דכיון דאינו אלא משום שמא יבוא לידי איסור, לא חיישינן בקטן, שאף אם יבוא מעצמו לידי איסור, לא הוי כמאכילו בידיים".

[לפי האמור, לכאורה נראה להתיר לתת לקטן בשבת צעצוע המשמיע קול, שהרי איסור השמעת קול הוא "גזירה שמא יתקן כלי שיר" (או"ח סי' שלח סע' א). ומכאן יש לתמוה על המובא בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק טז סע' ג) "מותר ליתן בידי **תינוק קטן** מן הצעצועים המשמיעים קול כשהוא מנענע אותם או לוחץ עליהם". ובמקורות (ס"ק י) הביא את דברי הביאור הלכה בסי' שמג בשם רבי עקיבא איגר [לעיל **אות ב**] לסמוך על שיטת הרשב"א להתיר ספיה באיסור דרבנן לצורך קטן. אך לכאורה לא מובן מדוע כתב להתיר רק "ליתן בידי **תינוק קטן**", דהיינו תינוק שאינו בר הבנה, והרי לכאורה מותר לתת גם לקטן בר חינוך, כי אין איסור ספיה בגזירה דרבנן, וצ"ע].

"ספיה" לקטן בדברים האסורים משום חומרא

ה. בשו"ת חתם סופר (ח"א סי' עט) אסר לבשל פירות יבשים בשביעי של פסח שחל בערב שבת [לצורך אחרון של פסח], "דהרי על ידי עירוב תבשילין לא הותר אלא על ידי הואיל ואי מיקלעי אורחים, והכא לא שייך זה דהא אסורים בשביעי של פסח לנוהגים איסור בפירות יבשים". כלומר, ההיתר לבשל ביום טוב שחל בערב שבת לצורך שבת [על ידי עירוב תבשילין] הוא בגלל שאם יבואו אורחים ביום טוב האוכל יהיה ראוי להם, ומכיון ונהגו להחמיר ולא לאכול פירות יבשים בפסח [שמא מעורב בהם חמץ], אין היתר לבשלם לצורך יום טוב אחרון [שמקילים לאכול פירות יבשים].

ובשו"ת שם אריה (אבן העזר סימן צה) כתב על דבריו: "ויותר בפשיטות יש לומר, דחזי לקטנים, שהרי דעת הרשב"א דאיסור דרבנן מותר למספי לקטן בידים. ואפילו לדעת החולקים, מכל מקום ב**דבר שהוא רק חומרא** בעלמא, בודאי **מותר למספי ליה**". ומבואר בדבריו שיש היתר לבשל את הפירות היבשים

גננת המאכילה ילדים מאוכל שמביאים מביתם (סימן יד)

בשביעי של פסח מכיון שמותר להאכילם לקטן, היות והאיסור לאוכלם הוא "חומרא בעלמא" - **ואין איסור "ספיה" לקטן בדברים האסורים משום חומרא.** ובשדי חמד (מערכת חמץ ומצה סי' ו אות ו) הביא את דברי השם אריה וכתב: "וזה הטעם עצמו שייך גם בבישול אורז בשביעי של פסח".

ועל פי דברים אלו, וכן על פי האמור לעיל [**אות ד**] שאין איסור ספיה לקטן בגזירה דרבנן, דן בספר הקטן והלכותיו (פרק כב הערה כא) להתיר לאשכנזי הנוהג איסור בפסח באכילת קטניות, להאכיל קטן בקטניות, היות ואיסור אכילת קטניות בפסח יסודו ב"גזירה" ובגדר "חומרא" בעלמא [כמבואר במשנה ברורה סי' תנג ס"ק ו].

ולענ"ד הוא הדין שמותר לגדול המחמיר על עצמו לא לאכול מצה שרויה בפסח, להאכיל קטן מצה שרויה, היות ואין זה אלא "חומרא" בעלמא.

איסור "ספיה" בדבר שנחלקו בו הפוסקים

ו. הפוסקים (או"ח סימן רסט) דנו במנהג לקדש על היין בבית הכנסת בזמנינו שלא אוכלים בבית הכנסת, ולכאורה אסור לשתות מהקידוש היות והקידוש אינו במקום סעודה, ונמצא כי המקדש טועם מהיין לפני קידוש. וכתב הטור: "המקדש בבית הכנסת אין לו לשתות מיין של קידוש, דכיון שאינו יוצא בו שאינו לו במקום סעודה, אסור לו לטעום עד שיקדש במקום סעודתו, אלא **יתן לתינוק** ושפיר דמי".

וכתב הבית יוסף (שם) בביאור המנהג לתת לקטן לשתות מיין הקידוש בבית הכנסת: "ולדברי האומרים דאפילו איסורי דרבנן לא ספינן להו לקטנים בידים, כמו שאכתוב בסוף סימן שמ"ג, אפשר **דכיון שיש מתירין** לשתות בבית הכנסת אפילו לגדולים, אף על פי שהגדולים נוהגים כדברי האוסרים, מכל מקום **לא חשיב איסור כולי האי** שיאסר להשקותו לקטנים". וכן נקט להלכה בשו"ת ארץ צבי (יו"ד סי' כב) על פי דברי הבית יוסף בנדון "קטן שלא הגיע לחינוך שאכל בשר, אם רשאי ליתן לו בידים חלב תיכף אחר אכילת בשר, בלא המתנת שש שעות", ולאחר שכתב כי דין זה תלוי במחלוקת הרמב"ם והרשב"א האם יש איסור ספיה באיסור דרבנן [לעיל **אות ב**; שהרי החיוב להמתין בין אכילת בשר לחלב היא מדרבנן], כתב: "אמנם נלפע"ד דבזה **אפילו לדעת הרמב"ם מותר,** וכמו שכתב המג"א (סי' רסט) לענין אכילה קודם קידוש שחרית, כיון דיש אומרים דאף גדול מותר, רשאים להאכיל לקטן בידים. והוא הדין בזה כיון דבלאו הכי יש אומרים (יו"ד סי' פט) דאין צריך להמתין, רק אם סילק ובירך מהני, ואם כן **כיון דיש אומרים דגדול אינו צריך להמתין, רשאי להאכיל לקטן**".

ועל פי דבריהם כתב בספר הקטן והלכותיו (פ"ה סע' כד) "יש אומרים **דבדבר שנחלקו בו הפוסקים** אם הוא אסור או מותר, אע"פ שלהלכה פוסקים לאיסור, מכל מקום לענין איסור ספיה, **אפשר לסמוך על המקילין ולספותו לקטן**".

ז. והנה בשו"ת חקרי לב (או"ח סימן סט) הביא את דברי הריב"ש (סימן שצד) "שהתרעם על מהר"ח

גננת המאכילה ילדים מאוכל שמביאים מביתם (סימן יד)

גליפפא שהתיר [להאכיל] גבינות עכו"ם לקטנים בשנת בצורת, על פי דברי הר"ן והרשב"א [לעיל **אות ב**] שכתבו דאיסור של דבריהם שרי לספויי לקטן. ואילו הריב"ש אסר גם בשנת בצורת". וכתב החקרי לב כי מוכח מדברי הריב"ש שחלק על מה שכתב הבית יוסף שמותר להאכיל קטנים בדבר שנחלקו בו הפוסקים: "דאילו לדברי הבית יוסף יש להתיר [להאכיל גבינות נכרים לקטנים] גם בשנת שובע, כיון שבעיקר איסור גבינות נכרים דעת הרבה מרבותינו הראשונים להתיר גם לגדולים. ועם שרבו החולקים על סברא זו ונקטינן כוותייהו [לאסור אכילת גבינות נכרים לגדולים], מכל מקום לגבי קטן [לפי דברי הרב הבית יוסף] מיהא היה לו להתיר, ואילו הריב"ש אסר גם בשנת בצורת".

אולם בשו"ת יביע אומר (ח"ה יו"ד סי' יא אות ו) כתב שאין הכרח להוכיח מדברי הריב"ש שחלק על הבית יוסף: "דאע"ג דלדידן בפלוגתא דרבוותא סמכינן להקל לקטנים מיהת משום **דלא נפקא מספיקא, ואין הכרעתינו מכרעת.** אבל **לגבי הריב"ש שסובר בוודאות כדברי האוסרים**, ושיש לבטל מנהג המתירים, כמבואר בתשובתו שם, **אין שום מקום לצרף דעת המתירים** כדי להתיר לקטנים".

ולמדנו מדברי הגר"ע יוסף, כי במקום שיש מחלוקת בין הפוסקים, והמחמירים שקלו את שני הצדדים והכריעו **מספק** לחומרא, ניתן לצרף את דעת המקילים להתיר להאכיל קטן איסור זה. אך כאשר המחמירים אוסרים **בוודאות**, ולדידם אין בכלל "צד שני" להקל, אין להם בזה היתר להאכיל קטן, כיון שלגביהם אין זה נחשב כדבר "**שנחלקו**" בו הפוסקים.

האכלת קטן באבקת חלב נכרי

ח. על פי האמור לעיל דנו הפוסקים להתיר להאכיל קטן באבקת חלב נכרי [במקום שאי אפשר להשיג בקלות מזון לתינוקות ללא חשש אבקת חלב נכרי].

בספר הקטן והלכותיו (פרק ה סע' ל) כתב: "נראה שיש להקל ולתת לתינוק [אף בהגיע לחינוך] לשתות אבקת חלב עכו"ם [או גבינת עכו"ם]. אך בזמנינו שיש מאכל לתינוקות הנעשה מחלב ישראל, יתכן שיש להקפיד על זה".

ובביאור הדברים כתב (שם הערה מ) "לענין אבקות חלב לתינוקות, נראה גם כן דיש להקל בזה, כיון שישנו כלל דלא שייך לעשות במציאות אבקת חלב מחלב בהמה טמאה, משום דחלב בהמה טמאה אינו נקפה [אינו עומד], והרי אבקות חלב אלו נעשו בודאי מחלב בהמה [היינו חלב פרה], וחוקי הממשלה אוסרים לערבב דברים אחרים בזה, דבכהאי גוונא שייך לומר את הסברא לעיל דחשיב כשמירה מעלייתא. וראה בשו"ת הר צבי (יו"ד סימן קגג) שנשאל על אבקת חלב תוצרת אמריקה והאריך להתיר זאת. ובתוך הדברים כתב דאבקת חלב איננה בכלל הגזירה, לא בחלב ולא בגבינה, ולא נאסרה במנין. ולכן מכיון שהתנאי בבית החרושת הוא שיעשה דווקא מחלב פרה ולא ממין אחר, מותר בכהאי גוונא, ובפרט שיש עונש על המזייף, ועיי"ש בהר צבי (סימן קד) שגם כן הוכיח להתיר זאת, וע"ע בציץ אליעזר (חט"ז סימן כה) שגם כן נקט להקל בכהאי גוונא". והוסיף עוד: "ואמר לי דודי זקני מרן הגרש"ז אויערבך (שליט"א) שלא צריך להחמיר

גננת המאכילה ילדים מאוכל שמביאים מביתם (סימן יד)

לתת לתינוקות אבקת חלב הנעשית מחלב ישראל, כיון שגם הנעשה מחלב עכו"ם הינו מחלב פרה [בהמה טהורה], ואין לחשוש שעירבו כאן דברים טמאים, והרי אי אפשר לעשות אבקת חלב מחלב בהמה טמאה, ובפרט בתינוקות יש להקל. ונראה דגם אין חשש שיטמטם ליבם, כיון שבפשטות **אין איסור דרבנן נעשה איסור בחפצא** אלא רק על הגברא, וכאן הרי זהו איסור דרבנן".

וכן נקט להלכה בספר ילקוט יוסף (איסור והיתר ח"ב סימן פא סע' יד) "אבקת חלב של גויים שמערבים בשוקולד וכדומה [עם הכשר מהרבנות], מעיקר הדין אין בזה איסור משום חלב עכו"ם, אחר **שידוע שעושים אבקה זו מחלב פרות**. ומותר לאכול שוקולד זה, אולם עם כל זה ראוי ונכון להחמיר בזה. אך **לקטנים יש להקל גם במיני מתיקה".**

ועוד כתב שם (סע' יח) "מטרנה [מאכל לתינוקות] הנעשית בתערובת אבקת חלב של נכרי, מותר ליתנה לתינוקות, אחר שידוע שכיום עושים אבקה זו מחלב פרות ולא מחלב בהמה טמאה. אך אם יש לפניו מטרנה עם הכשר מהודר, מהיות טוב שיקנה מטרנה עם הכשר. אבל כשאי אפשר, אפשר להקל בנקל במטרנה".

ובטעם הוראה זו ביאר בהערות שם: "בנדון אבקת חלב יש לצרף סברת האגרות משה (ח"א יו"ד סימן מז) דכל שיש פיקוח ממשלתי שלא לערב חלב טמא יש לסמוך להקל להאכיל לקטנים, ולסמוך **במקום הצורך** על סברת הרשב"א והר"ן [לעיל **אות ב**] דמותר ליתן בידים **איסור דרבנן** לקטן, וכיוצא בזה התיר בשו"ת יביע אומר (ח"ה יו"ד סימן יא) ליתן בשנת בצורת גבינות עכו"ם לקטנים. ובקובץ אורייתא (ח"ג עמ' קיח) הביא כן בשם הגרב"צ אבא שאול, שהיה מורה היתרא באבקת חלב עכו"ם מטעם שכל דבר שלגדולים **שנוי במחלוקת**, לקטנים מיהא שרי [לעיל **אות ו**]. ושכן דעת הרב אגרות משה, ובפרט דגם בחלב עכו"ם במקומות שלא מצוי חלב טמא דעת הרבה אחרונים להקל".

הרי לנו כי במקום הצורך, מותר להאכיל קטן מאכל שכשרותו תלויה במחלוקת הפוסקים.

• • •

האם מותר לגננת להאכיל ילדים המביאים לגן אוכל שהם מביאים מביתם

ט. ממוצא הדברים נבוא להשיב האם מותר לגננת להאכיל ילדים המביאים לגן, אוכל שהם מביאים מביתם, והגננת מקפידה שלא לאוכלו. כגון, גננת המקפידה על אכילת כשרות "למהדרין" - האם מותר לה להאכיל ילדים המביאים אוכל "כשר" בלבד, או אוכל שהוכן ממוצרים שאינם תחת השגחה כלל.

בנדון הכשרויות הנהוגות בישראל, כתב הראשון לציון הגר"א בקשי דורון בשו"ת בנין אב (ח"ד סימן מא) "לצורך קידום מכירות יש שמשתמשים בכשרויות ובחומרותיהם שלא בדרך הנכונה, **ופוסלים את הכשר שאינו מחמיר**, ויש לתקן את הדבר ולהזהר בשמירת פיו גם בעניני לשונו. בארץ [ישראל], כשרויות למיניהם של בדצי"ם הנוהגים בחומרות וכדומה, הרבנות רואה ברכה בעצם קיומם של גופי כשרות המחמירים ומשגיחים השגחה יתירה, ועל כגון דא נאמר קנאת סופרים תרבה חכמה, ועצם התחרות

גננת המאכילה ילדים מאוכל שמביאים מביתם (סימן יד)

בכשרות מחמירה, יש בה ברכה. מה עוד שיש בכח גופים פרטיים להחמיר בכמויות מצומצמות ולאוכלוסיה מצומצמת, מה שהרבנות אינה יכולה להרשות לעצמה". והוא מוסיף: "אולם יש להבחין בין חומרות שאין להם יסוד, או שנוהגים בהם מחוסר ידיעה וחולשת הפוסק, לבין הזהירות והפרישות שיש לנהוג גם במאכלות אסורות. וכשם שיש להיזהר מאיסור ריבית ולהנקות מאבק ריבית, ולפרוש מכל מה שדומה לריבית, כך גם במאכלות אסורות, יש להיזהר מאכילת איסור, להיות נקיים מחשש איסור, ולהדר בפרישות מכל מה שיש בו חשש של איסור ודומה לו". ומבואר בדבריו כי "חומרא" בכשרות מתוך כוונה להדר בפרישות מחשש איסור, היא דבר מבורך ביותר, אך יחד עם זאת, יש להיזהר לא לפסול הכשרים שאינם מחמירים.

ובספר ועלהו לא יבול (עמ' סו) מובאת שאלה שנשאל הגרש"ז אויערבך האם מותר לבן לאכול בבית הוריו מאכלים הכשרים בכשרות "רבנות" שהבן מקפיד לא לאוכלם, והגרש"ז השיב: "ספרו לי שני עדי ראיה שהיו בברית של משפחה ספרדית, והרב יוסף חיים זוננפלד שהיה נוכח שם אכל מהבשר שהיה משחיטה של ספרדים. כשאתה מתארח אצל משפחתך או אצל אנשים אחרים שהינם אנשים יראי שמים, אתה צריך לאכול מכל מה שנותנים לך, הרי לא מאכילים אותך נבלות וטרפות. מעיקר הדין **כל ההכשרים הם טובים** [היה מדובר על הכשרים של רבנויות ידועות בארץ], אלא שבהכשרים מסוימים **מחמירים** בדברים שונים **שאינם נוגעים לעיקר הדין**". השואל הוסיף: "העזתי מעט את פני ושאלתיו: האם גם הרב נוהג כך בעצמו". והגרש"ז השיב: "בודאי, כשאני נמצא בחתונה, אני אוכל גם עוף בהכשר כזה שבבית אני לא מכניס". עוד נשאל הגרש"ז בנדון "תלמידות מחו"ל המתארחות לסעודות שבת אצל משפחות שונות, כיצד ינהגו בעניני כשרות", והשיב: "תגיד להן ש**כל הכשר הוא טוב**, אם כי ודאי שכל אחד רשאי להחמיר לעצמו".

ונראה מתוך דבריהם כי מאכלים בכשרות "רבנות" שאינה "מהדרין", אינם בגדר "מאכלות אסורות", אלא שהמהדרין המקפידים לא לאכול מכשרויות אלו, עושים זאת מתוך רצונם **להחמיר** ולא להסתמך על הפוסקים המקילים בשאלות הלכתיות **שנחלקו** בהם הדעות בנוגע לכשרות מאכלים אלו.

ומעתה נראה כי על פי המבואר לעיל, אין איסור לגננת המקפידה על אכילת כשרות "למהדרין", להאכיל ילדים המביאים אוכל "כשר" בלבד, שהרי לא מדובר **באיסור** אלא **בחומרא**, ובדרך כלל הסיבה להידור בכשרות היא **בגלל שנחלקו הפוסקים** בשאלה הלכתית הנוגעת לכשרות המאכל - ונתבאר לעיל [**אות ה**] שאין איסור "ספיה" לקטן **בדברים האסורים משום חומרא**, וכמו כן נתבאר לעיל [**אות ו**] שאין איסור "ספיה" **בדבר שנחלקו בו הפוסקים**.

וכן השיב רבי אברהם צבי הכהן (אתר דין, ט"ו תמוז תשע"ג) בנדון דידן "למרות שמקובל בציבור החרדי, שלא להזדקק למוצרים שבכשרות רבנות מקומית או בכשרות של הרבנות הראשית לישראל, יש להבחין בין חותמת כשרות של חלק מהרבנויות, שההשגחה בהן סבירה, וההנהגה בציבור החרדי שלא לסמוך על אישור הכשרות שלהן, אינה אלא הידור בעלמא, לבין רבנויות אחרות, שאישור הכשרות מטעמן מתבטא בעיקר בחותמת ובתשלום האגרה, וראוי ונכון גם מעיקר הדין שלא להזדקק להכשרן. קל וחומר כאשר

גננת המאכילה ילדים מאוכל שמביאים מביתם (סימן יד)

מדובר במוצר שמגיע מבית של הורה חילוני, שמן הסתם התבשל או נאפה בכלים לא כשרים. עם זאת בנסיבות המדוברות [גננת חרדית המשמשת "ממלאת מקום" בגן חילוני], כיון שהמדובר ב"שעת הדחק" ובפרט אם יש חשש לאיבוד מקום הפרנסה, אפשר לענ"ד להקל". והוא מנמק זאת: "מכיון שהחשש למאכל שיש בו איסור דאורייתא הוא חשש רחוק: רחוק להניח, שיש במאכלים שמביאים הילדים איסור תורה ממש, ואפילו אם מדובר באוכל ללא הכשר ראוי. אפילו אם האוכל נאפה או בושל בכלי לא כשר – סתם כלים אינם בני יומם. בשר וחלב אסורים מן התורה, רק אם התבשלו יחד. מעשר וחלה בזמן הזה נוהגים רק מדרבנן. תולעים במאכל, בטלות מדאורייתא ברוב, ואסורות רק מדרבנן משום בריה. על הפירות ברשתות השיווק יש בדרך כלל פיקוח בנושא הערלה. כך שרחוק לחשוש למאכל שיש בו איסור דאורייתא, אלא אם המדובר במוצרי בשר ללא כשרות כלל. ובספיה של מאכל שיש בו רק איסור דרבנן אפשר להקל בשעת הדחק".

האם מותר לגננת להאכיל ילדים המביאים ירקות ופירות של "היתר מכירה"

י. על פי האמור לעיל, נבוא להשיב על השאלה האם מותר לגננת שאינה מסתמכת על ה"היתר" - ולדעתה אסור לאכול מפירות וירקות שגדלו באדמות שנמכרו בשביעית לנכרי, להאכיל ילדים המביאים מביתם פירות או ירקות שגדלו באדמות שנמכרו לנכרי, מכיון שלדעתה אוכל זה אסור, ועל כן אסור לה "לספות" לקטן אוכל זה.

נהרות של דיו, קולומסים רבים, ולא מעט חיבורים ראו אור במאה השנים האחרונות בנדון "היתר מכירה" בשביעית. מובן מאליו שלא נוכל להיכנס לעובי קורה זו, אך בקצרה ניתן לומר כי יש מהפוסקים שאינם מסתמכים על "היתר מכירה" בימינו מסיבות של "חומרא", כדי לא להזדקק ל"היתר" שיש המפקפקים בו, ויש מהפוסקים שאינם מסתמכים על "היתר מכירה" בגלל הכרעה הלכתית שההיתר הינו "חוכא ואיטלולא" ואינו חל כלל ועיקר. ולעומתם פוסקים אחרים מתירים להסתמך על "היתר מכירה" גם בימינו.

והנה ראשית כל: **איסור "ספיחין" הוא גזירה מדרבנן** כדברי הרמב"ם (שמיטה ויובל פ"ד ה"ב): "**ומדברי סופרים** שיהיו כל הספיחים אסורין באכילה, ולמה **גזרו עליהם מפני עוברי עבירה**, שלא ילך ויזרע תבואה וקטניות וזרעוני גנה בתוך שדהו בסתר, וכשיצמח יאכל מהם ויאמר ספיחים הן, לפיכך אסרו כל הספיחים הצומחים בשביעית".

וככלל, **שביעית בזמן הזה אסורה מדרבנן** כפי שכתב הטור (יו"ד סימן שלא) "ובשביעית היא שמיטה, ואסור בחרישה ובזריעה ובכל עבודת קרקע, ובארץ ישראל האידנא מדרבנן" [מכיון שהוקשה שמיטה ליובל, ומאחר ויובל אינו נוהג בזמן הזה מהתורה, כך גם שביעית אינה נוהגת בזמן הזה מהתורה]. וכן נקטו להלכה הראי"ה קוק (אגרת תקנ"ה) "גוף השמיטה בזמן הזה לא יוכל שום אדם לכחש, שסוגיין דעלמא היא שהיא מדרבנן, וכיון שעל כל פנים דעה יחידית נמצאת שהיא בטלה לגמרי בזמן הזה, שוב אין אנו יכולים למחות בידי מי שנוהג היתר. אלא שמפני חומר הענין, ביסוד קדושת הארץ, אנו צריכים לחוש להסוברים שהיא מהתורה גם בזמן הזה". והחזון איש (שביעית סימן ג אות ח) שכתב: "נראה דלענין

גננת המאכילה ילדים מאוכל שמביאים מביתם (סימן יד)

שביעית בזמן הזה יש לסמוך שהוא מדרבנן שזו דעת הרמב"ם [ובכסף משנה נדחק שם]".

ומעתה יש לומר שאין איסור להאכיל קטן "ספיחי" שביעית, על פי דברי רבי עקיבא אייגר והביאור הלכה [**אות ב**] שמותר לספות לקטן **איסור דרבנן** בדבר שהוא "צורך הקטן". ובפרט לאור המבואר לעיל [**אות ד**] שאין איסור ספיה לקטן **בגזירה דרבנן**.

והנה לעיל [**אות ו**] הובאו דברי הבית יוסף שאין איסור "ספיה" **בדבר שנחלקו בו הפוסקים**, אולם נתבאר שם בדברי הגר"ע יוסף, שדין זה נאמר רק במקום שיש מחלוקת בין הפוסקים, והמחמירים שקלו את שני הצדדים והכריעו **מספק** לחומרא, ניתן לצרף את דעת המקילים להתיר להאכיל קטן איסור זה. אך כאשר המחמירים אוסרים **בוודאות**, ולדידם אין בכלל "צד שני" להקל, אין להם היתר להאכיל קטן, כיון שלגביהם אין זה נחשב כדבר "**שנחלקו**" בו הפוסקים. ולפי זה יוצא, שבנדון דידן תלוי אם הגננת אינה מסתמכת על "היתר מכירה" מסיבות של "חומרא", כדי לא להזדקק ל"היתר" שיש המפקפקים בו, ובאופן שכזה, אכן ניתן לצרף את דעת המקילים להתיר להאכיל קטן איסור זה. אולם אם הגננת אינה מסתמכת על "היתר מכירה" בגלל הכרעה הלכתית שההיתר הינו "חוכא ואיטלולא" ואינו חל כלל ועיקרה, אין לה היתר להאכיל קטן, כיון שלגביה אין זה נחשב כדבר "**שנחלקו**" בו הפוסקים [וכשיטת הריב"ש שנתבארה לעיל **אות ו**].

• • •

"ספיה" לקטן, בדבר שאין בו איסור לדעת אביו של הקטן

יא. ונראה להוסיף עוד טעם להתיר לגננת שאינה מסתמכת על "היתר מכירה", להאכיל ילדים המביאים מביתם פירות או ירקות שגדלו באדמות שנמכרו לנכרי.

בנדון איסור "לפני עור לא תתן מכשול", חידש בשו"ת המבי"ט כי לדעת הנזהרים ביבול נכרים [שצמח בארץ ישראל] שיש בו קדושת שביעית, מותר לקנות פירות וירקות מהסוברים שאין קדושת שביעית ביבול נכרים, ואין חשש שהקונים מכשילים את המוכרים באיסור סחורה בפירות שביעית, היות ולדעת המוכרים הפירות אינן קדושים בקדושת שביעית ומותר למוכרן, ולכן אין זה "מכשול" כלל, וז"ל: "לענין הנזהרים ואוכלים פירות שביעית בקדושתן, אם יוכלו לקנות או למכור פירות שביעית לאותם שאינם אוכלים אותם בקדושת שביעית, נראה **שמותר לקנות ולמכור להם** ולא יחושו לומר שהם מוסרים להם דמי שביעית ולא יאכלום בקדושתם, **אע"פ שהם מצווים לדעתינו** האוכלים פירות שביעית בקדושה. דהא דאסור למכור לחשוד או לעם הארץ פירות שביעית, היינו משום דהוא מצווה כמונו ויודע שיש בהם איסור לאוכלם שלא בקדושה ואפילו הכי אוכלים אותם, אסור גם כן עלינו למוכרם להם כיון שאנו יודעים שהם חשודים ויהיו חוטאים בנפשותם על ידינו ואנו נותנים מכשול לפניהם. אבל **כשהדבר להם היתר שסומכים על המורים להם היתר** בדין תורה, **לא נדון אותם לדעתינו כעוורים שלא לתת לפניהם מכשול** בדבר הנראה לנו איסור ואנו נזהרים ממנו והם נראה להם היתר ואינם נזהרים".

על פי דברי המבי"ט פסק הגרש"ז אויערבך בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן מד) כי גם למחמירים שאינם

גננת המאכילה ילדים מאוכל שמביאים מביתם (סימן יד)

מסתמכים על "היתר מכירה" מותר לקנות פירות או ירקות ממי שמסתמך על ה"היתר", כי הקונה אינו "מכשיל" את המוכר באיסור סחורה בפירות שביעית, היות ולדעת המוכר מותר למכור את הפירות: **"גם המחמירים שאינם רוצים לסמוך כלל על "היתר מכירה"**, מכל מקום לפי מה שנוהגים כהכרעת האחרונים להקל בזמן הזה באיסור משומר ונעבד, וגם החזון איש כתב כן (בהלכות שביעית סימן י אות ו) דבדיעבד אין הפירות נאסרים ומותרים באכילה לאחרים, נראה **שמותר גם למחמירים לקנות פירות שביעית או ירקות** דלא אסירי משום ספיחין **מחנוונים שסומכים על ההיתר** ושוקלים ומודדים ועושים סחורה בפירות שביעית, ואין הלוקח מהם צריך לחשוש משום לפני עור, או לזה שהוא מוסר דמי שביעית לעם הארץ דאסור גם בשביעית בזמן הזה שהוא רק מדרבנן".

הגרש"ז הוסיף והביא מדברי הכתב סופר (יו"ד סי' עז) שנקט להלכה כדברי המבי"ט [הגם שלא ראה את דבריו] "דמי שנוהג איסור באיזה דבר מסברא דנפשיה או מפני **שאוחז בשיטת האוסרים, מותר לו ליתן משלו למי שנוהג היתר** ואין בזה משום לפני עור ולא משום מסייע ידי עוברי עבירה, כיון שגם חברו יודע שיש אוסרים אלא שהוא נוהג כהמתירים. וגם אסיק דאפילו בכהאי גוונא **שהנותן סובר שהוא ודאי אסור, ולפי דעתו מי שמתיר אינו אלא טועה**, אפילו הכי שרי".

וכדבריהם מפורש בחידושי הריטב"א במסכת סוכה (י, ב) בביאור המעשה עם רב חסדא ורבה בר רב הונא שנזדמנו לבי ריש גלותא "אגנינהו [השכיב אותם] רב נחמן בסוכה שנוייה מופלגים ממנה [הקישוטים התלויים בסכך היו במרחק] ארבעה טפחים [ולדעתם סוכה כזו פסולה], אשתיקו ולא אמרו ליה ולא מידי. אמר להו, הדור בהו רבנן משמעתייהו [האם חזרתם בכם ממה ששניתם שסוכה כזו פסולה היא]. אמרו ליה, אנן שלוחי מצוה אנן ופטורים מן הסוכה". ותמה הריטב"א: "ואף על גב דאכתי לא ידע ריש גלותא דהדרו משמעתייהו או דהוו שלוחי מצוה, אגנינהו לפום דעתיה, **ולא חש דהוי חתיכא דאיסורא לדידהו** ויתבי בסוכה פסולה ומברכי התם שלא כראוי, **והוה כנותן מכשול לפני פקח.** יש אומרים דמהא שמעינן **שהמאכיל לחברו מה שהוא מותר לו לפי דעתו, אין בזה משום לפני עור לא תתן מכשול.** ואף על פי שיודע בחברו שהוא אסור לו לפי דעתו, וחברו בעל הוראה. שהמאכיל היה גם כן ראוי להוראה, וסומך על דעתו להאכיל לעצמו ולאחרים לפי דעתו".

ולמדנו מדברי הריטב"א כי בדבר שנחלקו בו הפוסקים, מותר למי שנוהג היתר על פי הוראת חכם, להאכיל את מי שנוהג איסור בדבר, ואינו עובר על איסור "לפני עור לא תתן מכשול" - כי לדעת המאכיל אין זה "**מכשול**". ומדבריו יש ללמוד לנדון **איסור ספיה לקטן**, כי בדבר שנחלקו בו הפוסקים, מותר גם למי שנוהג איסור בדבר להאכיל קטן שאביו נוהג היתר בדבר, היות ולדעת אביו של הקטן אין זה "ספיה של **איסור**".

ולפי זה, כשם שמותר למחמירים שאינם מסתמכים על "היתר מכירה" לקנות פירות או ירקות ממי שמסתמך על ה"היתר", כי הוא אינו "מכשיל" את המוכר באיסור סחורה בפירות שביעית, היות ולדעת המוכר מותר למכור את הפירות, כך גם מותר לגננת שאינה מסתמכת על "היתר מכירה" להאכיל ילדים המביאים מביתם פירות או ירקות שגדלו באדמות שנמכרו לנכרי, מכיון שלדעת הוריהם אין איסור באוכל זה, ועל כן אין זו "ספיה של איסור".

גננת המאכילה ילדים מאוכל שמביאים מביתם (סימן יד)

יב. אמנם בשו"ת אגרות משה (אבן העזר ח"ד סימן סא) דן "בדבר הפירות והירקות שהעיריות מספקים לתלמידים אלו שאיכא היתר דמכירה שלא סבירא לן, והם מבתים שאוכלים שם, וחינוך העצמאי אי אפשר להו להשיג עבורם פירות שליכא איסור ספיחי שביעית עלייהו, וכשלא יתנו להם לאכול ילכו הרבה תלמידים לבתי ספר האחרים שאינם ע"פ רוח התורה", ונשאלה השאלה האם מותר להאכילם פירות וירקות אלו. וכתב האגרות משה: "הנה איסור דלפני עור הא ליכא, דאם לא יתנו להם האוכלין הרי ודאי יאכלו אותם בבתיהם אף אם לא ילכו לבתי ספר אחרים, ורק שאיכא איסור דרבנן [דמסייע לדבר עבירה] שכתבו התוספות בשבת (ג, א ד"ה בבא), יש ודאי לסמוך על מה שכתבתי דלאלו **שעושים על פי הוראת חכם ליכא דין תוכחה וממילא ליכא איסור סיוע**. ולכן כיון שכשלא יתנו להם ממה שהעיריות מספקים להתלמידים יאכלו בודאי בביתם ובבתי ספר אחרים, יש להקל".

אולם מסיים האגרות משה: "אבל לאלו תלמידים **שצריכים ליתן לתוך פיהם כמו לקטנים, יש לאסור**, דהוא כעושה מעשה האכילה בעצמו. אבל רובא דרובא אף מהקטנים אוכלין בעצמם. ולאלו שצריכים ליתן בפיהם יכולים אלו האוכלים בעצמן ליתן להם". ומבואר בדבריו שהתיר להאכיל קטנים בספיחי שביעית רק בתנאי שלא נותן את האוכל ממש לתוך פיהם אלא שמניח לפניהם והם אוכלים בעצמם.

ברם לפי המבואר לעיל לכאורה נראה שרשאי גם להכניס האוכל לפיהם, כי אין בזה איסור ספיה לקטן, כמבואר לעיל, וצ"ע.

• • •

שיעור זה התפרסם בקובץ מוריה (שבט ?? תשע"ה), ובעקבות הפרסום קיבלתי את המכתבים הבאים:

לרבי צבי שליט"א

קראתי בענין רב את מאמרו האחרון, כפי שאני נוהג לקרוא את כל מאמריו. אבקש להעיר מספר הערות:

א) סיפר לי בזמנו חברי הרב שילה רפאל זצ"ל (אב"ד בירושלים), שנפטר לפני כעשרים שנה. הרב שילה היה בנו היחיד של ד"ר יצחק רפאל, ונכדו היחיד של הרב יהודה ליב מימון. שילה למד בישיבת קול תורה בראשותו של רבי שלמה זלמן אוירבך זצ"ל. בשנת השמיטה שאל שילה את רבי שלמה זלמן, אם יכול לאכול בבית הוריו, מאחר והם הסתמכו על היתר המכירה, בעוד שבישיבת קול תורה לא סמכו על היתר זה. ענה לו רבי שלמה זלמן במילים אלו: שמיטה בזמן הזה דרבנן - כיבוד אב ואם דאוריתא!

סיפור נוסף סיפר לי הרב שילה זצ"ל: רבי שלמה זלמן ראה בשבת אדם מבוגר נושא משא כבד , ולידו הלך עלם צעיר , ללא כל משא. ניגש רבי שלמה זלמן לבחור הצעיר ושאל אותו,האם הוא מכיר את האדם המבוגר. ענה אותו צעיר: זהו אבי! שאל רבי ש"ז את הצעיר , למה אתה מניח לו לשאת משא כבד? ענה האבא המבוגר: בני מקפיד שלא לטלטל בשבת. אמר רבי ש"ז: כיבוד אב ואם דאוריתא, טלטול בשבת במקום שיש עירוב הוא חומרא. אם אתה לא מסייע לאבא, אני אסייע לו!

שני סיפורים אלו ממחישים את "תעשית החומרות" הרווחת בעולמנו, ועוקרת מפניה מצוות של תורה, בבחינת "כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשותי".

גננת המאכילה ילדים מאוכל שמביאים מביתם (סימן יד)

ההבדלים בין ההכשרים השונים הם ברמות של חומרא בלבד, ואינם דוחים מצוות דאוריתא, וגם לא בין אדם לחברו והלבנת פנים.
על זה נאמר בוידוי של רב ניסים גאון: את אשר אסרתי התרתי, ואת אשר התרת אסרתי!

בברכה

שלמה דיכובסקי

• • •

בס"ד, כ' אדר תשע"ה

כבוד ידידי ורעי הדגול והנעלה,
הדיין הרב הגאון רבי שלמה דיכובסקי שליט"א
חבר בית הדין הרבני הגדול

אחדשה"ט
במילים ספורות, הנני להביע רחשי הכרת תודה למעלת כת"ר, על שטורח להעלות על שלחנו - שלחן מלכים - את שיעורי "רץ כצבי" – והפעם לגבי שיעור שהתפרסם בקובץ 'מוריה'.
קיבלתי את מכתבכם, וכל מילה בסלע. ב' העובדות שהבאתם מהגאון רבי שלמה זמן אויערבך זצ"ל ראויים להיזכר בעת כתיבת מכתבי זה, שהוא ביום היארצייט של הגאון הנ"ל במלאת כ' שנה לפטירתו של פוסק הדור זכר צדיק וקדוש לברכה.
ענין זה מצטרף למה שהעיד כבר הגאון רבי אביגדור נבנצל שליט"א, שהיה לגאון הנ"ל "ישרות בחיים", ישרות המחשבה וישרות המעשה, וכפי המעשים הנ"ל, סיפר רבי אביגדור מעשה לאידך גיסא, שכידוע בענין גזל עכו"ם יש כמה אופנים שאפשר עפ"י הלכה לצדד להתיר, אך הוא לא רצה לשמוע על כך בשו"א, והיה מוסיף ואומר תמיד, מי שמתרגל לרמות גויים – ירמה אח"כ גם יהודים! הרמאות תהפוך אצלו למידה ממידות הנפש.
ברכותי על הוצאת ספרכם "לב שומע לשלמה" ב' כרכים.
ואסיים מעין הפתיחה, בהודאה ובברכה, שתזכו להרביץ תורה ולהרבות כבוד שמים.

בברכה ובידידות

צבי רייזמן

לוס אנג'לס

• • •

לידידינו עוז שליט"א
קיבלתי עכשיו את המוריה החדש, ונהניתי ממאמרו הנפלא בענין ספיה לקטן ירקות מהיתר מכירה.
כמו כן שואלים הרבה אם מותר לתת לילדים פירות של שביעית [מאוצר בית דין] שהם יכולים להביא אותם לידי הפסד,
וזה קשור מאוד לכל הבירור של כתר"ה. ויש להוסיף כי איסור הפסד פירות שביעית הוא מצד איסור גברא, ובזה יש לומר יותר לקולא בנוגע לקטן. ואפשר להאריך בזה טובא.
אגב, בספרי ח"א הארכתי הרבה בענין ספייה לקטן, בסימן י', ובשפלינו זכר לנו בתשובות יביע אומר חלק ח' תשובה זו.

אשריכם שזכיתם להאיר את העולם בבירורי הלכה מתוקים מדבש ונופת צופים.

מתתיהו דייטש

רמת שלמה, ירושלים ת"ו

גננת המאכילה ילדים מאוכל שמביאים מביתם (סימן יד)

• • •

בסיעתא דשמיא, מוצ"ש פרשת תרומה תשע"ה
לכבוד הנדיב הנכבד ר' **צבי רייזמן** שליט"א
שלום רב
בענין מש"כ בענין ספיה לקטן, והאריך בענין דדבר אסור מדרבנן מטעם גזירה אפילו להשיטות דאיכא ספי' במילי דרבנן, מ"מ בגזירה ליכא איסור ספיה. ובאות ד' כתב להתיר לתת לקטן בשבת צעצוע המשמיע קול, שהרי איסור השמעת קול הוא גזירה שמא יתקן כלי שיר. ובאות ט' מצדד שאין איסור להאכיל לקטן ספיחי שביעית, מטעם דאינו אלא גזירה.
והדברים תמוהים טובא. דהרי הרמ"א סי' ש"א סוסי"ג אליבא דהמג"א איירי לתת כה"ג כלי שיר לקטנים ואסור דהרי כמאכילו בידיים כמש"כ המג"א שם. ובאמת הסמ"ג דמע"כ הביא עמד ע"ז בקושי'. עכ"פ הדין ברור דאסור. ואף דאין האיסור אלא משום "שמא יתקן כלי שיר".
ובעיקר הקושיה נראה בזה, דהנה בשבת לט ע"א בתוס' ד"ה מפני וכו' מבואר "דכל איסורי דרבנן הם גזירה אטו דאורייתא". ובגזירות ישנם שני אופנים כמבואר ברמב"ם, גזירה שיעשה מלאכה באופן המסוים לפנינו. ועוד גזירה משום שיעשה מלאכה במקום או בזמן אחר.
אמנם אף דטעמא דמילתא מכח "גזירה", מ"מ כ"ז לענין "סיבת" האיסור, אכן ב"גדר" השבות ישנם חילוקים. פעמים דהגדר מתורת "מלאכה" מדרבנן ופעמים מתורת "גזירה" מדרבנן. וכל מקום לגופו צריכים לדון אי רבנן גדרו "בתורת מלאכה" או כל חלות האיסור "מתורת גזירה".
ושורש הדברים מבוארים בדברי הרדב"ז מובא במ"ב סי' שכח ס"ק קכ"א, דמתירין רפואה בשבת לחשבא"ס אפ' בלא שינוי ואף דשאר שבותים קי"ל דבעי שינוי, וז"ל "שאני התם שמיירי במלאכות דרבנן או בדברים שמיחזי כעין מלאכה, אבל הכא דאין בזה משום סרך מלאכה, דהא לבריא מותר ורק למי שיש לו מיחוש גזרו משום שחיקת סממנים, בחולה גמור לא גזרו".
המתבאר דאיכא "מלאכה" דרבנן ואיכא "גזירה," ואף דכולהו סיבת איסורם מכח גזירה כמש"כ תוס' שבת.
ובהסוגי' ר"ה לב ע"ב מבואר דהטעם דנשנה במתני' דאין עולין על האילן ואין רוכבין ע"ג בהמה וכו' לצורך שופר של ר"ה מהתורה, אף דכל האיסורים הנ"ל הן משום שבות כדאיתא בביצה. היינו משום דאין עשה דוחה ל"ת ועשה. והיינו ל"ת כל מלאכה ועשה דשבתון. ועמד ע"ז במנחת חינוך מ' כ"ד ד"ה והנה כל השבותים, ע"פ הסוגי' הנ"ל בר"ה " א"כ כיון דהם אמרו דזו מלאכה ואסרו זאת, עובר על עשה ול"ת כי הם כללו האיסור בדבריהם בכלל "מלאכה" וזה פשוט." ועיין עוד שו"ת הגרע"א תשובה י"ג דכתב די"ל דאסור לשוט בספינה לצורך תפילה בציבור ואף דשרינן לשחרר עבד לתפילה בציבור וכתב בזה"ל "די"ל דווקא שחרור דהוי רק עשה, אבל שבות דרבנן העמידו דבריהם כאלו מלאכה דאורייתא דיש בו עשה ול"ת וגם כרת י"ל דזהו לא נדחה מפני זיכוי הרבים."
ובמק"א כתבנו דפעמים אף שבות היכא דאינו אלא מתורת "גזירה" ולא מלאכה, באמת נדחה מכח מצוות עשה כמבואר בפמ"ג סי' רע"ה.
ובעיקר יסוד הנ"ל כיוון לזה בספר "צפנת פענח" ריש ה' שבת דכתב כן דשני סוגי איסורי דרבנן בשבת איכא. "מלאכה ו"גזירה". וכתב שם נפק"מ לענין שבות במקדש. דרק איכא דנאסר משום גזירה התירו. ועוד נפק"מ להנך שיטות דמומר לחלל שבת באיסור דרבנן הוי מומר לכה"ת, זהו רק במלאכה דרבנן ולא בגזירה. ויש עוד לדון לפמש"כ במ"ב סי' של"ד דאף במלאכות דרבנן בשבת דבעי כפרה דתעניות ופדיון התענית. ובפשוטו הוא חומר בדבר שזדונו כרת ומצינו עד"ז בה' נדה. י"ל דכ"ז במלאכות דרבנן ולא בגזירות.
ומעתה יל"ע בכלי שיר דאסור משום שמא יתקן כלי שיר אי נאסר מתורת גזירה או מלאכה. ולכאורה יש להוכיח משיטת התוס' המובא ברמ"א שלח דמטפחין ומרקדין בזה"ז, דאין אנו בקיאין בתיקון כלי שיר. ותמוה דא"כ נתיר אף לנגן בכלי שיר מטעם זה וכבר הקשה כן התהלה לדוד. וע"כ דמטפחין ומרקדין אף דהטעם הוא אחד כטעם דהניגון בכלי שיר. מ"מ חלוקים המה בעיקר "גדרם", דמטפחין ומרקדין בגדר גזירה ואילו ניגון בכלי שיר מתורת "מלאכה". והיכא דנאסר רק מכח גזירה י"ל דמשתנה בזה"ז. משא"כ אי נאסר בתורת מלאכה ליכא בזה חילוק, ועל דרך זו מצינו דמטפחין ומרקדין לכבודה של תורה ולא מצינו היתר לכלי שיר אף דטעם איסורם אחד הוא. ובזה

גננת המאכילה ילדים מאוכל שמביאים מביתם (סימן יד)

מיושב קושית הפמ"ג דמע"כ הביא. דמש"כ המג"א לאסור לתת לקטן כלי שיר. אף דהטעם משום גזירה מ"מ יש לזה שם מלאכה, כמש"כ.

ועל דרך זה נראה לענין ספיחי שביעית דאף דהסיבה לאיסור הוא גזירה, מ"מ הרי הוא מאכלות אסורות מדרבנן, ובפשוטו נראה דאף נאסר בנותן טעם כשאר מאכא"ס.

ואמנם לענין רפואה הרדב"ז ביאר גדר ברור בזה לקבוע אמאי דאין זה "מלאכה" מדרבנן דהרי חזינן דלבריא מותר. וע"כ אין זה משם מלאכה אלא בגדר גזירה, ומתלי תלי וקאי היכא דאיכא לחשש כמש"כ.

וה"ה לענין גזירה "שמא יטה" דהרי מצינו כמה אופני היתר דוגמת יוה"כ ותינוקות של בית רבן דאימת יוה"כ ורבן עליהם, ושנים יחד וכו'. וע"כ אין הקריאה בגדר "מלאכה" כי אם בשם גזירה. ולזה שפיר כתב הפמ"ג סי' רע"ה והעתיקו המ"ב, דעשה דהגדה דוחה הלאו. דאין זה בשם מלאכה דנאמר בו "עשה ולאו" כי אם "גזירה" דאינו אלא לאו בעלמא.

וכל זה לענין רפואה וקריאה לאור הנר. אמנם לענין מטפחין ומרקדין אין לזה חשיבות "דמעשה מלאכה" דזהו רק בשם גזירה ושאני מניגון בכלי שיר. ואולי טעם אחר. עכ"פ בכל שבות ושבות לגופו צריכים לדון אי חז"ל גדרו בזה משום "מלאכה" או "גזירה" ואין לנו אלא לדלות מדברי חז"ל ראשונים וגדולי הפוסקים היאך האופן שנאסר בעיקר גדרו.

ויש בכל זה אריכות דברים.

אשמח לשמוע תגובת מע"כ, בברכת הצלחה וכל טוב.

עקיבא מדלוב

רמות ג', ירושלים